

Michael Hamilton Morgan, *Izgubljena historija: trajno naslijeđe muslimanskih naučnika, mislilaca i umjetnika*, Sarajevo: Centar za napredne studije, 2017. Str. 356, ISBN 978-9958-022-55-5.

Iako kulturna i naučna dostignuća islamske civilizacije nisu bila nepoznata evropskim renesansnim učenjacima koji su ih naslijedili i unaprijedili, ona su u današnjem naučnom diskursu nepravедno zapostavljena. S ciljem da doprinese rješavanju tog pitanja, Michael Hamilton Morgan je 2007. godine napisao djelo *Izgubljena historija – Trajno naslijeđe muslimanskih naučnika, mislilaca i umjetnika*. Deset godina kasnije djelo na bosanskom jeziku izdaje Centar za napredne studije Sarajevo u prijevodu Edina Mezita. Autor u Uvodu (str. 15–21) navodi kako su ga atmosfera u Sjedinjenim Američkim Državama nakon 11. 9. 2001. godine – dakle, rastuća islamofobija te neznanje i nerazumijevanje doprinosa islamske civilizacije, prisutno i kod muslimana i kod nemuslimana, naveli da napiše ovo djelo. Također ističe kako ovo nije knjiga o islamu, teologiji ili bilo kojoj religiji, već knjiga o „civilizaciji u kojoj je islam imao vodeću ulogu“ (17).

Djelo započinje „Historijskim pregledom“ (7–12), u kojem su navedene godine najvažnijih događaja iz povijesti islama; zatim dolaze „Predgovor“ i „Uvod“ (13–21), a nakon njih slijedi glavni sadržaj knjige, podijeljen u osam poglavlja. Knjiga završava Epilogom, Zahvalom i Bibliografijom (347–353). *Izgubljenu historiju* mogli bismo svrstati u žanr koji se na engleskom govornom području naziva ‘non-fiction’ – svako njeno poglavlje započinje savremenom pripoviješću, za koje autor u „Uvodu“ kaže da su „izmišljene“ (20), a unutar iznošenja historijskih zabilješki provlače se i „imaginarnе rekonstrukcije događaja“ (20), što djelo čini čitljivijim i zanimljivijim.

Prvo poglavlje nosi naslov „Djeca Rima“ (22–68). Kao podnaslov naveden je odlomak iz Kur’ana koji nagovještava sadržaj poglavlja. Odgovarajući kur’anski odlomci bit će podnaslovi svih osam poglavlja. Poglavlje „Djeca Rima“ započinje savremenom pripoviješću o francuskoj muslimanskoj porodici porijeklom iz Maroka koja odlazi na izlet u gradić Tur u Francuskoj. Izlet im ne ispunjava očekivanja ali otkrivaju da ih arhitektura tog gradića, zašiljeni lukovi, stubovi i tornjevi podsjećaju na Maroko. Iako im nije bilo jasno šta kršćanski gradić ima zajedničko s muslimanskim Marokom, njihov se izlet bliži kraju, pa odlaze nazad u Pariz bez

odgovora. Čitalac će odgovor dobiti do kraja prvog poglavlja, jer će njegov sadržaj pratiti rođenje i život poslanika Muhammeda, nastanak i širenje islama preko Azije i Afrike do juga Francuske i gradića Tura, u kojem su se 732. godine odigrale važne bitke između muslimana i kršćana. To je vrijeme kada s muslimanskim osvajačima u Evropu stižu prvi oklopni vitezovi, najmoćnija konjica na svijetu i do tada neviđeno oružje – tehnologija koju će Evropa preuzeti i unaprijediti kroz buduća stoljeća.

Drugo poglavlje, „Izgubljeni gradovi genija“ (69–110) započinje pričom iz Bagdada, kroz koju nas autor upoznaje s tamošnjim obrazovanim stanovništvom i njihovim nepoznavanjem vlastite povijesti, kulture, nauke i predaka – velikana koji su kroz hiljadugodišnju islamsku civilizaciju bili istaknuti učenjaci – najnapredniji u tadašnjem svijetu. Raspravljajući nadalje o važnim dijelovima islamskoga svijeta, autor donosi pregled prijestolnica islamske civilizacije: Bagdada, Kordobe i Kaira, koji su kroz historiju bili stjecište naučnika, mislilaca i umjetnika.

Početak poglavlja „Božansko u brojevima“ (111–150) donosi priču iz Indije, gdje jedna savremena naučnica, kako bi riješila poslovni zadatak, poseže za djelom *Elementi algoritma*, uglednog islamskog matematičara el-Havarizmija. U ovom nas poglavlju autor upoznaje s radom el-Havarizmija u „Kući mudrosti“ u Bagdadu, a daje nam i podatke o uspjesima drugih naučnika, iz kasnijih perioda i drugih gradova, čija je poveznica s el-Havarizmijem to što su se također predano bavili matematikom.

Poglavlje „Zvezdani obrasci“ (151–189) nudi nam priču o savremenom naučniku Baileyju, koji nailazi na članak iz kojeg saznaje za njegovu moguću vezu s izvjesnim Bilalom, doseljenikom iz Afrike u SAD, koji je najvjerovatnije bio musliman. Kako su priče u ostalim poglavljima isprepletene sa samim sadržajem poglavlja, i ovdje je Baileyev rad u NASA-i vezan uz pregled najvažnijih muslimanskih naučnika koji su se bavili astronomijom. Nebo je oduvijek bilo jedna od najvećih nepoznanica ljudima, a islam i njegova obredna pravila (obavljanje molitvi u tačno određeno doba dana) dodatno su poticali ljude da se bave astronomijom. U tom su smislu islamski učenjaci toliko napredovali da su abasijski astronomi bez upotrebe teleskopa izračunali tačan promjer zemlje i dužinu Ekvadora, uz neznatne greške od nekoliko milja (161).

Poglavlja „Izumitelji i naučnici“ (190–222) i „Liječnici i bolnice“ (223–268) govore o pojedinačnim ličnostima koje su dale nemjerljive naučne doprinose iz različitih oblasti. U ovim poglavljima čitamo pripovijest o Armenu Firmanu i Ibn Firnasu, koji su uspješno izveli prve pokuse letenja; o Džabiru ibn Hajanu (lat. Geber), ocu hemije i alhemije; Razi je bio prvi veliki muslimanski liječnik a njegov nasljednik – Ibn Sina (lat. Avicena) bit će cijenjen u Evropi kao najveći medicinski mislilac svih vremena.

„Vizija, glas, tvrđava“ (269–304) pretposljednje je poglavlje u knjizi, posvećeno nastanku, izgradnji, a ponegdje i nestanku veličanstvenih gradova islamske civilizacije: grada Medina ez-Zehra u emevijskoj Španiji, koji će biti srušen 1010.

godine i danas predstavlja stari dio savremenog grada Kordobe; Granade u Španiji; Isfahana u Perziji; Semerkanda u Uzbekistanu; Agre i Tadž Mahala u Indiji. Poglavlje završava kraćim pregledom muslimanskog doprinosa razvoju muzike i književnosti, s posebnim osvrtom na poeziju.

Knjiga završava poglavljem „Prosvjetljeno vodstvo“ (305–346), koje nam donosi podatke o prvoj četverici halifa, nasljednicima poslanika Muhammeda u političkom smislu, a onda daje podatke iz života Haruna er-Rašida, abasijskog vladara s početka devetog stoljeća. Kroz ovo poglavlje autor ističe i druge predvodnike muslimana kroz historiju, naročito one koji odgovaraju samom naslovu poglavlja – dakle, *prosvjetljene* vladare kao što je Nizamulmulk, koji je dao izgrađivati škole diljem Perzije i Bliskog Istoka. Poglavlje se nastavlja pričom o sultaniji Raziji, vladarici sultanata u Delhiju iz prve polovine 13. stoljeća, a završava podacima o osmanskome vladaru Sulejmanu Zakonodavcu.

Autor se u „Epilogu“ (347–350) vraća u sadašnjost i iznosi razloge kasnije zaostalosti islamske civilizacije te postavlja pitanje da li je uspon Zapada nakon 16. stoljeća bio neminovan, da li je historija mogla krenuti drugim pravcem, pravcem u kome bi muslimani preplovili Pacifik i/ili preuzeli kontrolu nad Atlantikom? Autor zaključuje kako su uspon Evrope i pad muslimanskih zemalja ustvari dvije strane jedne medalje te kako su prva muslimanska zlatna doba prošla, ali su vjerovatno rođena nova.

Nerealno je očekivati da knjiga ovog obima obuhvati mnogobrojne događaje koji su oblikovali ovu 1 400 godina staru civilizaciju. Ipak, izuzetnom je čini to što obuhvata različite ‘zenite’ islamske misli, od onih u Centralnoj Aziji do onih u današnjoj Turskoj i Indiji. Sadržaj ove knjige nije fokusiran samo na jednu dinastiju, jedno stoljeće, geografsku ili naučnu oblast, već obuhvata najznačajnija dostignuća različitih dinastija, u različito vrijeme i na mjestima koja su udaljena hiljadama kilometara. Njen dijahronijski pristup: pripovijesti o savremenim muslimanima u Libanu, Indiji ili Bagdadu, odnosno Evropljanima koji žive na mjestima na kojima su nekada vladali muslimani a koji su zaboravili na historiju svog okruženja, na svoje pretke koji su se bavili naukom stoljećima prije njih, čini da knjiga bude prijemčivija i zanimljivija. Knjiga nije napisana visokim akademskim stilom, niti je temeljena na primarnim izvorima pa vjerovatno neće ponuditi mnogo novih informacija onima koji se duže bave islamskom civilizacijom.

S druge strane, *Izgubljena historija* odlično će poslužiti da nadomjesti nedostatak literature o ovoj temi za šire čitateljstvo u Bosni i Hercegovini. Knjigu preporučujemo svakome ko zna malo ili nimalo o doprinosu muslimanskih naučnika, mislilaca i umjetnika savremenom društvu. Kroz knjigu saznajemo kako muslimanski doprinosi nauci predstavljaju temelje za nagli razvoj zapadnog društva nakon srednjeg vijeka te da je islamska civilizacija ta izgubljena poveznica između antičkih grčkih, rimskih, kineskih i indijskih znanja i renesanse u Evropi. Ovo djelo u posljednjem poglavlju ističe važnost i ulogu vladara u razvoju nauke, bez čije bi podrške taj razvoj sigurno bio sporiji.

Nadamo se da će ova knjiga ispuniti još jedan cilj: otkloniti predrasudu da su muslimani svoje cjelokupno znanje samo preuzeli od antičkih Grka te da islam sprečava muslimane da se bave naukom. Knjiga otvara prostor za diskusiju i pomaže u uklanjanju ustaljenog narativa o sukobu između civilizacija te, u konačnici, opovrgava mišljenje da zapadna i islamska civilizacija nemaju dodirnih tačaka.

Emina Mostić